

Alături de războiul evident dintre evoluționiști și creaționiști, în epocă a existat o luptă în chiar sinul evoluționiștilor. Este o luptă încă neîncheiată, cu victorii de moment sau doar aparente, care însoțește orice adevărată concepție, doctrină, ideologie etc. care apare, este una puternică și dotată cu mize uriașe. Oarecum asemănător situației creștinismului primului mileniu, când nenumăratele „erezii” nu constituiau și nu semnificau decît procesele prin care mintea umană încerca să-și caute echilibrele conceptuale în cadrele neclare ale unei filozofii sincretice și contradictorii, și se simțea tentat să-și impună propria ordine mediind între cunoștințele și comportamentele deja existente și cele emane de nebuloasa noii ideologii, darwinismul a adus concepția evoluționistă într-un punct în care era imperios un proces de limpezire, atît în ceea ce privește căile, mecanismele și instrumentele procesului, cît în ceea ce privește procesul în sine, dimpreună cu legile sale. Exemplul dezbaterii fusese dat de Darwin însuși, care și-a rafinat teoria încercînd să-i determine creșterea din baze extrem de solide din punctul de vedere al relației ei cu realitatea.

Desigur, avînd tendința de a reflecta din perspectiva conștiinței umane pe marginea teoriilor, psihologii sînt deosebit de atenți la implicațiile acestora, ajustîndu-le la datele disciplinei lor, în cel mai bun caz venite dinspre psihologia experimentală. Din acest motiv, multe dintre precizările lor țin seamă mai puțin de datele altor științe, iar atunci cînd intră în discuție animalele, mai cu seamă mamiferele și în special primatele, lucrurile se judecă preponderent din perspectivă antropocentrică, liberul arbitru și conștiința fiind conceptele cele mai delicate, dar referențiale. Sub acest aspect, lupta antidarwinistă vizează scoaterea lumii umane de sub imperiul legilor fizice, aparent oarbe, iar lupta antilamarckistă caută să elimine ipoteza posibilității nelimitate de a acționa a conștiinței umane. Mai cu seamă psihologii sînt cei care au încercat, aproape cu religiozitate, construirea unei căi plasate la distanță rezonabilă de acestea două, tensiunea dintre caracterul implacabil al legii și posibilitatea ajustării prin efort fiind o pîrghie veche în devenirea umanității.

În esență, Darwin susținea că în lumea organică totul se desfășoară conform anumitor legi fizice, care generează consecințe în lumea biologică, organismele, ca parte a mediului, evoluînd în conjuncție cu acesta, adaptîndu-se cu necesitate, în cadrul procesului de selecție. Înaintea lui Darwin, Lamarck susținuse, în esență, că evoluția are ca motor „nevoia” naturală a organismelor, legitatea nefiînd decît un cadru. Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, August Weismann stabilește că materialul genetic nu se poate schimba ca urmare a celor petrecute în timpul vieții organismelor, că, adică, adaptările suferite de organismul unui individ îi servesc doar aceluia, ele nu se acumulează și nu modifică materialul genetic transmis de la o generație la alta. Respectivul potențial genetic rămîne neschimbat, urmînd să își croiască un nou drum, în condițiile de mediu în care noul organism apare, se dezvoltă și trăiește.

Concentrați, încă din vremea lui Darwin, asupra factorilor evoluției, cei care au acceptat evoluționismul s-au fixat fie pe poziția dată de acceptarea selecției naturale supuse legilor naturale, fie pe cea care decurge din acceptarea selecției determinate de procesele adaptative și de rezultatele acestora, acumulate și transmise de la o generație la alta. Fie punînd ființa exclusiv sub imperiul legilor naturale, fie oferindu-i posibilitatea de a se plasa sub propriul imperiu, cele două concepții aduceau cu sine implicații la care psihologii, sociologii, filozofii moralei etc. erau extrem de sensibili și de alerti. Păstrînd anumite elemente ale neo-darwinismului (cît se poate de util prin forța cu care, pe baza argumentelor și a probelor, fixa aspectul determinat și determinant al evoluției, precum și datorită unor cauze contextuale date de evoluția mentalității omenești), anumite categorii de teoreticieni și de cercetători vor căuta slăbiciunile factorului darwinist (selecția naturală), precum și posibilitatea existenței unui al treilea factor, aparent lăsîndu-l deoparte pe cel lamarckist (transmisibilitatea trăsăturilor dobîndite).

Avînd baza științifică doar a unor situații care încă trebuie cercetate cu atenție, hibridul astfel apărut a fost numit, în primă instanță, *selecție organică*. Deși, în aceeași epocă, acest concept a fost – concomitent și relativ independent – gîndit și de către Conwy Lloyd Morgan (etolog și psiholog) și Henry Fairfield Osborn (paleontolog), James Mark Baldwin este cel care l-a descris cel mai atent, l-a nuanțat, l-a reluat și a insistat asupra sa, aplicîndu-l în lucrările sale de psihologie. Baza argumentativă provine, la Baldwin și Morgan, din observarea comportamentului imitativ, mai cu seamă la copii (adeptii de astăzi încă rămînînd parțial cantonați în această

zonă), iar la Osborn, din unele reflecții asupra ezitărilor și slăbiciunilor terminologice din epocă (totuși, a se vedea chiar H.F. Osborn, *The limits of organic selection*, în „The American Naturalist”, vol. XXXI, noiembrie 1897, p. 944–951).

În esență, așa-numitul „efect Baldwin” (astfel numit după jumătatea secolului al XX-lea) încearcă să recupereze anumite elemente de esență lamarckistă, căutând să arate că evoluția nu se petrece exclusiv prin intermediul selecției naturale și susținând existența, alături de aceasta, a unei „selecții organice” (numită mai târziu „selecție funcțională”). Plecând de la unele situații concrete, individuale, având oarecare frecvență și fiind mai greu de pătruns cu ajutorul teoriei darwiniste, ipoteza selecției organice încearcă să susțină existența unui alt factor evolutiv, alături de cel al selecției naturale. Dat fiind faptul că, urmare a interacțiunii cu mediul, organismele pot dobîndi sau învăța (în sens larg, adaptativ) noi trăsături și noi comportamente, acomodată la cerințele mediului, lucrul acesta nu doar va avea efecte benefice prin sporirea șanselor (inclusiv de perpetuare) ale respectivilor indivizi, dar, treptat și tocmai datorită acestui succes, acele trăsături vor fi asimilate și integrate la nivel epigenetic sau chiar genetic (așa cum se susține în așa-numita *evo-devo*). În felul acesta, selecția naturală ajunge să fie puternic concurată și chiar copleșită uneori de acțiunea determinantă a factorilor de natură epigenetică. Precum Universul se află în expansiune accelerată, tot astfel, implicarea acestor factori – mai ales la nivelul primătei umane, care se dotează cu capacități tot mai rapide de transmitere culturală – face ca ponderea lor să crească tinzînd către exponențial, ajungînd să frîneze și chiar să anuleze efectele și acțiunea selecției naturale.

Cum se observă, această teorie a transmiterii trăsăturilor dobîndite sau învățate nu merge pe calea lui Lamarck, dar păstrează spiritul și miza neo-lamarckistilor. Deși, în principal, pare a se referi doar la evoluția culturală (în sensul științelor naturii), selecția funcțională este investită cu capacitatea de a influența materialul genetic prin așa-numita *coevoluție genă-cultură*. Această dezvoltare a teoriei lui Baldwin, aparținînd ultimei părți a secolului al XX-lea, vine dispre psihologie și, observînd că dezvoltările culturale pot fi transmise, postulează capacitatea acestora de a influența evoluțiile genetice, întărind sau slăbind trăsăturile genetice. O astfel de concluzie este specioasă nu doar prin efectele în plan teoretic și mentalitar, însă mai ales datorită faptului că eludează un fapt și o realitate esențiale: în cele dintîi și în cele din urmă, controlul deplin aparține genei și legilor care se manifestă prin aceasta.

*

Lucrarea de față are marele merit de a oferi una dintre primele încercări temeinice de întregire a teoriei evoluționiste în filozofie, în religie și în științele minții și ale societății, precum și de a oferi acestora imboldul și exemplul de a opera din perspectiva teoriei evoluționiste. Prezentarea autorului este deosebit de lucidă și de echilibrată, multe dintre ideile, preceptele și concepțiile pe care le prezintă fiind trecute în umbră de schimbările, nu neapărat benefice pe care societatea omenească le-a cunoscut în ultimul secol. Crezînd că înțelegerii prezentului și construcției viitorului le este indispensabilă pătrunderea trecutului și socotind că multe dintre cele uitate necesită recuperate, prezentăm cititorului această traducere spre a reflecta singur la propriul destin.